

Virág Zoltán

Színre színt, formához formát

(Szajkó István újabb munkáiról)¹

A helyekhez ragaszkodást és az otthonosság auráját a különböző kulturális régiókat egybefonó értékrendszerezéssel teljesebbé tevő gondolati érleltség, a személyes élettörténet epizódjaiba ágyazódó és a környezetérzékelés sokrétű tapasztalatain edzett Szajkó István-i kifejezőkészség a klasszikus meg a modernista hagyomány esztétikai elágazódásaival, színuralmi tendenciáival vet számot közel öt évtizede. Az emberi sors legmélyéről merítő festőművészt a korszakmódosulások, a szakaszos átalakulások vizuális befoghatósága készleten műtermi elvonulásra a kezdetektől fogva. A nosztalgikus fellángolásokat elhárító fegyelmettség híve, s a modoros tájfantáziákon, a témaismétlő megrekedtségen felülkerekedést részesíti előnyben, az elfogult historizálás elé akadályokat gördítő felkészültséget és szakmai morált képviselve. A készen kapott világlátványok rögzítésének objektivistá dogmája, utánzási ügybuzgalma kevésbé hatott rá. A kimódolt utalásokkal, a rövid lejárátú evidenciákkal pepecselést mindig mellőzte, az anyagtanul sterilitás hóbortjaitól elzárkózott, a formai egysíkúságnak vagy darabosságának nyoma sincs alkotásain.

Rajztudásának kivételességét, ecsetvonásainak bravúros ökonómiaját, pasztellkrétás homogenizálásait, tusfutamideket rejtett hurkolású lágyágát zágrábi akadémiai mestere, Nikola Reiser nemcsak inspirálónak találta egykoron, hanem hajdani fiatalkori önmagát, elhivatottságát és munkaintenzitását fedezte fel tanítványa tehetségének megnyilvánulásaiban. El sem akarta engedni a horvátok fővárosából, hadd mutathassa és taníthassa meg az arra érdemeseknek: „hogyan kell festeni”. Szajkó István azonban visszatért bácskai szülőföldjére, egyre jobban szélesítve és érvényesítve tudását, amelynek megalapozódásához olyan kimagasló tanárai járultak hozzá ösztönzéseikkel, mint például a lírai elvonatkozások, a kalligrafikus gesztusok és az izolált felszínnek mágusa, Ferdinand Kulmer, vagy az az Ivan Lovrenčić, aki Miroslav Krleža műveinek egyik legeredetibb, legavatottabb illusztrátoraként a kontrollált és szublimált grafikai kontúrozásnak, a cikcakkozó nyomatékosságnak a gyermeki nyitottság emlékeibe feledkező spiritualitását ismertette meg vele.

Szajkó István munkáinak belső áramlásaiban, a valós meg a képzeletbeli határan egyensúlyozó átmeneteiben és méretkiterjedéseiben a terek sohasem elrettentőek, sohasem konganak üresen, kolorisztikus részletkibontásuk, eseménylűktetésük nem áraszt hidegséget. A lényegi kiforrottság összhangja semmikor sem marad le, illan tova a vásznról, a falemezről, a fémlapokról, a kartonokról és a fóliákról, ezért a hol antropomorf, a hol zoomorf, a hol phytomorf modellközpontúság, illetve a kombinációikat kötetlenül váltogató, sorozatképző játékoság elnyomhatatlan megfejtéskényszert vált ki képciklusainak, jeleneteinek szemléltetőiből. Mostani tárlatának kivétel nélkül a 2018-as év nyarán

¹ Bevezetőként hangzott el a kecskeméti Kápolna Galériában, Szajkó István kiállításának megnyitóján, 2019. május 7-én.

készült darabjai persze ki is billenthetik nyugalmából a nézőt, hiszen a spontánnak tetsző állapotszerűségek, a lebilincselő fényhatások, a szuggesztív színvegyítések megemelt feszültségdózisokkal sugároznak feléje. A komponáló képesség egyedítő jegyei révén így talán még nyilvánvalóbb, hogy képzőművész alkotónk kerti birodalmai, szabadkai-lókiúti hátszágainak feltett növényei és kisállatai mind-mind sorsszimbólumok, személyiség többszöröző létallegóriák.

Az alakfinomító tüzetesség és az arányos formakitöltés preferenciáinak azonosítása-kor a Nikola Reiser-i színletisztultság örökségének adózás a rétegek építőanyagyszerű felhordásában és tökélyre vitt összedolgozásában ragadható meg, esetenként pedig a leemelések visszavékonyítások nyomaiban érhető tetten, amellyel a művészeti konvenciók és tradíciók egyidejű ötvözése és hatályon kívül helyezése² talált méltó követőre a személyében. A sűrítéssel kivitelezéssel, a mindennapok lidércnyomását visszafogó csendéleti harmóniával Szajkó István „*két egymástól távolos festésmód, a lázas, expresszív vonalvezetés és a racionális felületképzés egy alkotáson belüli alkalmazását*”³ állítja előtérbe. Az általa gondozott növények, a vele élő állatok, a bevált használati eszközök, a kézre eső szerkezetek archaikus idolszerű megbecsülése úgy tanúskodik nála a szüntelen festői történekekről, a természetközelség hamisítatlan artisztikumáról, hogy közben mit sem veszít absztrakciós mivoltának⁴ utánozhatatlan hitelességéből.

A Kosztolányi Dezső, Csáth Géza és Danilo Kiš szülőhelyének városközponti madár-csodületét (*Galambok a szabadkai főtéren I–II.*), a jövőjük mellől elmaradhatatlan négy lábú kísérőket (*Kutyaportré I–VIII.*), a vajdasági urbánus és a bakonyi falusias magánuniverzumokat bemutató együttretzdülések (*Szabadka és Lókút, Kert ösvényen, Kert kúttal, Rendezetlen kert*) voltaképpen a lenti és a fenti szférák mitologizáló kivetülései, terület- és felületszerveződésai. Közegpárosító elrendezései a zágrábi Donji grad és Gornji grad (az Alsóváros és a Felsőváros) beszippantó hatását, a település felett virrasztó Medvednica (Medve-hegy) erdős bordázatának burjánzásait meg a dunántúli lankák szelíd íveléseit felidéző optikai összecsisztatások. Érzékenysége az 1970-es évek óta „*úgy tör föl, hogy kézvonásaival behálózza a vásznat vagy a papírt az átalakított élmény felismerhető akcentusaival*”.⁵ A motívumai felpörgetése és továbbfejlesztése közbeni-utáni árnyékba vonással, háttérbe távolítással összegez: terebélyesít és hatványoz, majd lefokoz és felszámol. Lelket lehel a dolgokba – mondjuk egy nyomókútba, egy vízakna beton kávájába –, a töveken növekvő bogyótermések érési folyamataiba férkőzik (*Paradicsom lilában, Paradicsom zöldben*), az állatsors anyatermészettel fenntartott egységét kutatja, s a test, e hús-vér porhüvely múltjára és jelenére koncentrálna rokonszenvez figuráival.

A jelentésképződés és a jelentésmenetség a betagozódó feloldódás, az árnyalatokba veszés folyamatos és/vagy kölcsönös látszólagosságaként foglalkoztatja, abból kiindulván, hogy a szín nem elvonatkóztatható, nem elválasztható attól, amiből és ahogyan összeáll.⁶ Emiatt annyira sokatmondóak a szinte a fotoszintézisig elkalandozó levélzeti imaginációi, a zöldesen, sárgásan, barnásan, szürkésen lecsorduló-elfolyó lombfátylai (*Palicsi fűzfá, Lókúti fűzfá, Elmosódott fűzfá*), valamint a mezítelenül sütkérezőit, a mólókról vízbe ugráló strandolóit körbeölelő tengere mélykékjén áttörő smaragd és akvamarin pászmái, heves

2 Vö. Zvonko Maković, *Nikola Reiser*, Zagreb, Art magazin Kontura/Galerija Mona Lisa, 2005, 27. és 47.

3 Náray Éva, *A hangulat búvóletében* (Szajkó István kiállítása a Vajdasági Képzőművészek Egyesületének Képtárában), Híd, 1988/ január, 137.

4 Vö. Németh Lajos, *Szajkó István kiállítása elé*, Híd, 1988/február, 268.

5 Bela Duranci, *Szajkó István az újpesti Tavasz utcában*, Híd, 1988/február, 271.

6 Ehhez Michael Taussig, *What Color Is the Sacred?*, Chicago and London, The University of Chicago Press, 2009, 250.

folyadékfröccsenései (*Adriai fürdőzők I–II., Napozók*). A kis ebek gazdájuk iránti odaadását, feltétlen szeretetét fotóalbumszerű kronologikus hűséggel tükröző archíválásai, portretírozó pillanatmerekítései metaforikus önarcképekként kezelendők. A pecázó földre fektetett, fűbe döntött járgánya (*A horgász biciklije I–II.*) a hétköznapi problémamegoldás, a hobbinak hódolás afféle letéteményese, amely nemzedékről nemzedékre öröklődően hirdeti-igazolja a civilizációs fejlődés, a technológiai találékonyosság és a társadalmi gyakorlat réges-régi összecsiszolódottságát. Az alkotói védjegyévé váló kerékpár tehát nem pusztán a gyorsabb araszolást előmozdító pedálos masinéria, nem feltétlenül a magára maradó, elszegényedő ember szükségmegoldása, marginalizálódásának beharangozója, netalán az alkalmi örültségekbe belelovallás játék- és sportszere, hanem az etikus járműválasztás fizikális és szellemi dimenziókat megnyitó stílusosságának a biztosítéka.

Szajkó István művészete a gátak nélküli élményteremtődésekől, a zavartalan nomád életüket élő jelölők ide-oda úszkálásából, szabad minőségkeveredéseiből és tartalomcsere-lődéseiből⁷ táplálkozik. A szunnyadó én felébresztésével, álomból felrészésével a drótszamarazós létmód tárgyiszteletéhez, a versenybringa ideájához (*Két keréken*) juttat közelebb, hiszen rónasági származású bicaj szakértő és készletező lévén ő „*úgyszólván a bőrén érzi a végtelen sokféleség eszményi szintézisét, az apróságokét a földön, s a mind hatalmasabb, mind mérhetetlenebb arányokét a mindenségben*”.⁸ Serkenjünk fel, hogy kiállított képeit szemrevételezve melléje társulhassunk, s útbaigazításait a jövőben is követhessük.

7 Ehhez Viktor Žmegač, *Književna retrospektiva dvadesetog stoljeća = V. Ž., Europski duh (Zapisi 2011–2012.)*, Zagreb, Profil, 2012, 185.

8 Veljko Petrović, *A rónaság dicsérete*, ford. Borbély János = V. P., *Ének délben (Válogatott novellák)*, ford. Borbély János, Csíkos István, Csuka Zoltán, Herceg János, Illés Sándor, Sorg Ida és Szenteleky Kornél, Újvidék, Forum Könyvkiadó, 1994, 135.